

گوفارا زانکویا دهوك، پهربه‌ندا: 24، ژماره: 1، (زانستين مروفايه‌تی و كومهلناسی)، بپ 92-112، 2021 (ژماره‌كا تايهت) كوفرانسی زانستی بی نیفده‌وله‌تی بی دووی، پشكا میژوو-كولیژا زانستين مروفايه‌تی-زانکویا دهوك-ریكه‌فنی 24-25 شوبات، 2021

په‌رتووكا "الكراد فی به‌دینان" د خواندنه‌كا ره‌خنه‌یی و راستفه‌كرنین دیرۆکی دا (فه‌كۆلینه‌كا به‌لگه‌نامه‌یی)

هیرش كهمال ریکانی

سه‌نته‌ری قوبه‌هان بو فه‌كۆلینین به‌لگه‌نامه و ده‌ستنه‌فیسان ل به‌هدینان-دهوك، هه‌ریما كوردستانی-عیراق

((میژوو یا ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرینی: 23 شوبات، 2021))

پوخته

په‌رتووكا (الكراد فی به‌دینان) یا نفیسهر و میژوونفیسسی به‌رنیاسی به‌هدینان (مه‌لا نه‌نوه‌ری مایی)، كو په‌رتووكه‌كا تاییه‌ت ده‌یته هژمارتن یا تاییه‌تمه‌ند ل سه‌ر دیرۆكا كوردین ده‌فهره به‌هدینان نه‌وا ل سالا 1960 ل مووسل هاتیه چاپكرن، ژ بو خواندنه‌كا ره‌خنه‌یی و دیاركرنا چه‌ندین تیبینی و راستفه‌كرنین دیرۆکی ل سه‌ر قی په‌رتووكی ل دویف به‌لگه‌نامه و ده‌ستنه‌فیسان، ژ به‌ركو نه‌ف په‌رتووكه وه‌ك لیقه‌گه‌ر مشه ده‌یته بكارینان، دا پتر بیته جهی مفای و بو چاپین به‌یت راه‌ستاندنه‌كا زانستی ل سه‌ر به‌یته كرن، نه‌ف فه‌كۆلینه دئ بزاقی كه‌ت ل دویف به‌لگه‌نامه‌یین ره‌سه‌ن و ده‌ستنه‌فیسان چه‌ندین شاشی و تیكه‌لكرنین دیرۆکی د قی په‌رتووكی دا راستفه‌كه‌ت و ل سه‌ر بنه‌مایه‌کی زانستی شروفه‌كه‌ت، و دئ پتر گرنگی ده‌ته دیرۆكا ل سه‌رده‌می میرگه‌ها به‌هدینان و ده‌وله‌تا عوسمانی. فه‌كۆلین ل سه‌ر سی نه‌وه‌ران هاتیه دابه‌شكرن:

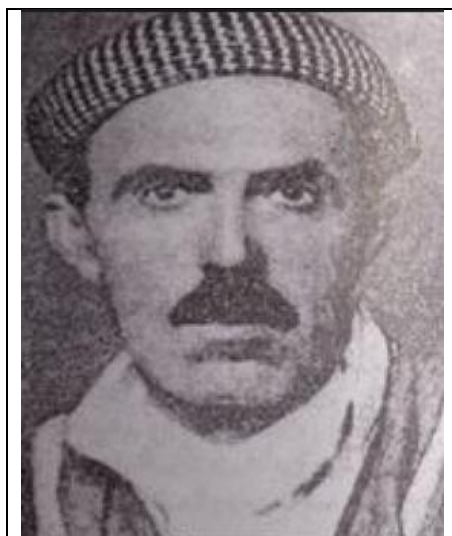
نیک: میرین میرگه‌ها به‌هدینان

دوو: زانا و هوزانقان و ناقار

سی: روودان.

په‌یفتین سه‌ره‌کی: كوردین به‌هدینان (الكراد فی به‌دینان)، زانا و میر و روودان، به‌لگه‌نامه و ده‌ستنه‌فیس.

كورتیه‌ك ژ ژینه‌نیگارا نه‌نوه‌ر مایی:

خواندنا خو یا سه‌ره‌تایی ل بامه‌رنی ب دووماهیك ئیناینه و ل 24 / 9 / 1936 باوه‌رناما زانستی یا زانستین ئایینی (دوازه علمی) ل

ناقئ وی (نه‌نوه‌ر شیخ محهمه‌دته‌هر مه‌لا عبدالرحمن مایی) یه، ل ئادارا سالا 1913 ل گوندی مایی ل ده‌فهره به‌رواری بالا هاتیه سه‌ر دونیایی.

ژیانناما نفیسری پرتووکئی و ب هندهک پراویز و روهنکران هاتیه چاپکرن. (المای، 1999)، ص 8، و به ری چاپکرن پرتووکئی جهئی ناماژهدانی یه کول ساللا 1958 نفیسر نهومر مایی هندهک بابیهتین پرتووکا خو د گوڤارا پیشکوتن / التقدیم دا به لافکر بوون. (پیشکوتن / التقدیم : 1958)، بو قئی فهکولینی مه پشت بهستن ل سهر دانمیا چاپا دووی یا ساللا (1999) کریه، ئەف دانیه ژ (250) لاپهرا پیکهدیت، ل چاپخانهیا خبات ل دهوکئی هاتیه چاپکرن، هژی یه بیژین فهکولهر (صهدیق دهمهلوچی 1880 1958) پرتووکا خو (اماره بهدینان کردیه او اماره العمادیه) ل ساللا 1952 ز هاتیه چاپکرن کو ئەفه ئیکه پرتووکا یا تايهتمه ند ل سهر کوردین دهفرا بههدینان هاتیه نفیسین و چاپکرن، لهوما نفیسری دووق دا ژ یین ل سهر بههدینان نفیسین نهخاسمه فهکولهر و میژوونفیس (مهحفوز عهباسی 1924 2010) دپرتووکا خو (اماره بهدینان العباسیه : 1969) دا... هتد، پرتووکا وی و یا سهیدیایی مایی کریه بنگهههکئی سهرهکی و پشت گهرمی ل سهر کرینه لهوما ب ههمان شاشی فه فهکو هاستینه، بیگومان پرتووکا ب قی رهنگی ل سهردهمهکئی زحمهت دا بو پهیدا کرنا ژیدهرین رهسن و بنهجهکری پینگا فهکا گرنگ و باش بوویه، لهوما دبیت ههبوونا شاشیان ژ یه هر ژ وئی قالاتیی هاتیه، لهوما راستهکرنا پیزانینان و دیروک و رودانان دی پتر سهنگئی دهنه کارئی نفیسینا دیروکی و پرتووک ژ ی پتر هینه دهولهمه ندرن بو فهکولهر و نفیسری پشت بهستن دکهنه ل سهر قئی پرتووکئی و ب وئی نومیدی بو چاپین بهین مفا ژ ی بهینه وهرگرتن بو راستهکرنا و زیدهکرنا پیزانین و روهنکران.

تهوهرئ ئیکئی : میرین میرگهها بههدینا

ددیروکا میرگهها بههدینان دال سهردهمی دهولهتا عوسمانی (1299-1924 ز) هژمارهکا زور ژ میران حوکهداریا میرگههی کریه، نفیسر نهومر مایی دپرتووکا خو دا (26) میر دیارکرینه دگهل کورتیهک ژ ژیاننامه و سهردهم

سهردهستی مفتیی نامیدی (مهلا شوکری نهفندی) (1854 1938 ز) وهرگرتی یه. ل ساللا 1939 ل گوندئ شیروانا مهزن ل دهفرا میرگهسوری وهک ماموستا هاتبوو دامهزراندن.

ههر ل دهستیکیین سالین چلان ژ سهسالیا بیستی چهنین گوتار و هوزان ب زمانئ کوردی و عهرهبی د روزهنامه و گوڤارین کوردی و عیراقی دا به لافکرینه وهک : گوڤارین (هاوار، رونهی، گهلاویژ، ههتاو، پیشکوتن/التقدیم....) و روزهنامهیین (الزمان، راستی الحقیقه، نصیر الحق، البلاد، الشعب، فنی العراق،.....).

ل ساللا 1959 روزهنامهیا (راستی الحقیقه) دگهل پاریزهر (جهرگیس فتهحوللاه 1921 2006 ز) ب زمانئ کوردی و عهرهبی ل مووسل دهریخستی یه و بوویه سهرپهرشتئ پشکا کوردی.

ژ ناقدارترین بهرهم و پرتووکین وی : الاکراد فی بهدینان (الموصل : 1960) هاتیه چاپکرن، محاضره عن الاکراد فی الصین (1960) هاتیه چاپکرن و چاپا دووی (دهوک : 1995)، الفردوس المفقود (دهستننقیس) (1952)....

ل ئیقاریا روزه شهمی 22 / 6 / 1963 شههید بوویه و ل گوندئ ئهره ندال باکوری روزه ناڤا که لا نامیدی هاتیه فهشارتن⁽¹⁾.

دانهناساندنا پرتووکئی

پرتووکا (الاکراد فی بهدینان بحث تاریخی اجتماعی عن منشأ الاکراد و عقائدهم، و عاداتهم و طبائعهم و آدابهم) ئیک ژ ناقدارترین نفیسین و بهرهم و بهرکارین میژوونفیس بههدینان سهیدا (نهومر مایی) یه، ل ساللا (1375 مش/1956 ز) نفیس یه و ل دهستیکی بقی ناقرنیشانی بوویه (خلاصه تاریخ بهدینان من اول (اقدام) العصور حتی الآن)، بو ئیکه جار ل ساللا (1960 ز) ل مووسل (مطبعة الحصان) هاتیه چاپکرن، پاشی دوو جارین دپتر ئانکو دوو چاپین دی ل ساللا (1999) و (2011) ژ لایئ کوری وی سهیدا (مهعصوم مایی) فه دگهل پیشهکیهکئی و کورته

قوباد بهگ و بایرام بهگ و قوباد بهگ حوکم و مرگرتیه. (المای، 1999، ص 124). ل قیرئ ههر دوو سال ب مشهختی و زایینی دشاشن، کویا دروست ل سالا 981مش/ 1573ز چوویه بهر دلوقانیا خودئ و ههروهکی ل سهر گومبه‌تا گورئ وی ژئ هاتیه نفیسین کول ههیفقا شه‌عبانا (981مشهختی) چوویه بهر دلوقانیا خودئ (...الاعظم الاعل السلطان بیک فی شهر شعبان سنة 981). (روؤف محمدآمین: 2011)، ص 39). کو دبیته بهرام‌بهر چریا دووی یا سالا (1573زایینی)، و سهره‌بات کورین وی ژئ پینچ کور هه‌بووینه نه دوو ههر چهنده ئهنوهر مایی مفاژ شهره‌فنامه‌یی و مرگرتی یه بهلی بو دستنیشانکرنا کورین سؤلتان حسین وهلی ناقین سئ کورین وی ژبیر کرینه کو د شهره‌فنامه‌یی بخو دا ناقین ههر پینچ کورین وی هاتینه دیارکرنا : قوباد بهگ، بایرام بهگ، روستهم بهگ، خان ئیسماعیل، سؤلتان ئه‌بوسه‌عید. (البدلیسی: 2006)، ج 1، ص 138).

به‌هرام بهگئ کورئ سؤلتان حسین وهلی:
 ئهنوهر مایی ل دور به‌هرام بهگئ کورئ سؤلتان حسین وهلی گوتیه : مه‌زنترین کورئ (سؤلتان حسین)ه، پشتی برارایی وی قوباد بهگ هاتیه کوشتن ئه‌و هاتیه سهر حوکمی و بو ماوی شه‌س سالان حوکمداریا وی فه‌کیشایه، ل سالا 994مش/ 1586ز) به‌یرام بهگ ژ لایئ برارایی وی (سیدی خان) فه هاتیه هاتیه کوشتن وهک تۆلقه‌کرنا ژبهر کوشتنا بابئ خو. (المای: ص 125 و 128). هه‌ژئ یه بیژین پشتی قوباد بهگ ل سالا 1584ز هاتیه کوشتن برایی وی "به‌هرام بهگ" ژ (زاخو) دچپته (ئامیدئ) و ل سالا (992مش/ 1584ز) وهک میر ده‌ئنه دامه‌زراندن، به‌لی حوکمی وی پتر ژ ساله‌کئ به‌رده‌وام نه‌بوویه، چونکی ل سالا (993مش/ 1585ز) به‌هرام بهگ ژ لایئ وه‌زیر "فه‌هاد پاشا" سه‌رکردئ هه‌وا عوسمانی فه ده‌ئنه دسته‌سه‌ر کرنا و راده‌ستی برارایی وی "سه‌یدخان بهگ کورئ قوباد بهگ" ای دکه‌ت و ئه‌و ژئ ب کوشتنا وی رادبیت وهک تۆلقه‌کرنا ژبهر کوشتنا بابئ خو (قوباد بهگئ) ئانکو

و روودانین وان، بو قئ ته‌وه‌ری دئ ل دووڤ به‌لگه‌نامه و ده‌ستنفیس و ژیدمه‌رین ره‌سه‌ن راسته‌که‌رنا بؤ شاشین پهرتووکئ که‌مین ل دور وان میرین هاتینه به‌حس کرن و ناماژهدان بو وان میرین نه‌هاتینه به‌حس کرن :

میر به‌ئه‌ددین :

ئهنوهر مایی ل دور دامه‌زراندنا میرگه‌هی و دامه‌زرینهرئ وی میر به‌ئه‌ددین گوتیه : میر به‌ئه‌ددین کورئ شه‌سه‌ددین ل سالا (659مش/ 1262ز) حوکمی خو ل سهر ئامیدئ راگه‌هاندی یه. (المای: 1999)، ص 118). دیارکرنا ده‌ستنیشانکرنا میژووویه‌کا فه‌بیر و بیی دیارکرنا ژیدمه‌رئ ژئ فه‌گو هاستئ جهئ گومانه‌کا مه‌زن چونکی، له‌وما ل دووڤ فه‌گئیرانا میژوو نفیسی کورد (شهره‌فخانی بدلیسی 1543 - 1601/1602ز) دپه‌رتووکا خو (شهره‌فنامه‌یی دا سه‌بارت قئ میری دایه دیارکرنا کو بنیاتی میرین به‌هدینان ژ ده‌قه‌را شه‌مزینان (کور دستانا باکور) هاتینه ئامیدئ و به‌ری به‌ئنه ئامیدئ بابکالین وان ل که‌لا تاروونئ بوون یا سهر ب شه‌مزینان فه، ئه‌و که‌سئ ژ تاروونئ هاتیه ئامیدئ ناقئ وی (به‌ئه‌ددین) بوویه له‌وما ژئ میر و حاکمین وی ب به‌ئه‌ددین (به‌هدینان) ناقار و به‌رنیاسن، نیزیکی چار سه‌د سالانه کورین به‌ئه‌ددین ل وی وه‌لاتئ (ئانکو ئامیدئ / به‌ه‌ددینان) حوکمداریئ دکهن).
بدلیسی: (2007)، ل 167، ل دووڤ قئ ناماژهدانا بدلیسی ئانکو ل ده‌می نفیسینا شه‌ره‌فنامه‌یی کول سالا (1005مش/ 1597ز) نفیسی یه ئه‌و چار سه‌د سالن کورین به‌ئه‌ددین حوکمداریئ ل ئامیدئ دکهن و ئه‌گه‌ر ئه‌م چار سه‌د سالان ژ نفیسینا شه‌ره‌فنامه‌یی پاشدابچین دئ بیته ده‌ور و به‌ری سالا (1200ز) ئانکو میر به‌ئه‌ددین ل دووماهیکین سه‌دی دواز دئ و ده‌ستپنکین سه‌دی سئزدئ بوویه میرئ ئامیدئ و میرگه‌ب ناقئ وی هاتیه ناقرن.

سؤلتان حسین وهلی:

ده‌می به‌حسئ سؤلتان حسین بهگ (وهلی) دکه‌ت گوتیه : بو ماوی چل و چار سالان حوکمداریا میرگه‌هی کریه و ل سالا (984مش/ 1581ز) و دوو کور ل دووڤ خو دا هیلاینه :

بوون : مهلك خه‌لیل، سولتان حسین ، حاجی خان بهگ ، فته‌حوللاهد بهگ ، حه‌سه‌ن بهگ، عه‌لیخان بهگ، نیسماعیل پاشایی نیکی ، ئەزده‌شیر بهگ، قوولی خان بهگ، سلیمان بهگ، ته‌یفور بهگ، عه‌بدولعه‌زیز بهگ ، لوتفوللاهد بهگ.(ریکانی :
(ر: نه‌فرو)، (2019).

نیسماعیل پاشا (نیکی) :
ئهنوهر مایی گوتیه : نیسماعیل پاشای ل ساللا (1182مش/ 1768ز) حوکمداریا میرگه‌ها نامیدی وهرگرتیه و هه‌تا (1213مش/ 1799ز) به‌رده‌وام بوویه، ل ساللا (1212مش/ 1802ز) لیبورین دابوو برازیی خو (قوباد بهگ) و کریوو میری سه‌نجه‌قا زاخو ، و ل 18 صه‌فهر ژ قی سالی مریه و میراتیا وی سیه سالان فه‌کیشابوو.
(المایی: ص 141 و 143).

ل ساللا (1213مش) کو دبیته ساللا (1798ز) نیسماعیل پاشای برازیی خو قوباد بهگ کریه میری زاخو، پشتی کو میری وی (حاکمی وی) بی بهری "حاج فه‌تاح ئاغا" هاتیه ده‌سته‌سه‌رکرن و زیندانکرن و (15) هزار قوروش ژی ژیوه‌رگرتین. (العمری: مخطوط : 1811)،
الورقه : 419 ، نیسماعیل پاشای بو ماوی سیه ساللا حوکمداری ل میرگه‌ها به‌هدینان کریه دناقه‌هرا (1768 1798ز)، ل روژا (18 صه‌فهر 1213مش) کو دبیته (31 / 7 / 1798ز) ل (سه‌ری نامیدی) مریه. (العمری، مخطوط :
1824)، الورقه: 60، (ریکانی : 2019)، (654).

نیسماعیل پاشای دووی:
ده‌سته‌نیشانکرن ساللا مرنا دووماهیک میری میرگه‌ها به‌هدینان دا ساللا (1292مش/ 1876ز) دیارکریه (المایی : ص 154). به‌لی یا بنه‌جه و دروست هه‌روه‌کی د روژنامه‌یا (زوراء) یا عیراقی دا هاتیه به‌لاکرن کو نیسماعیل پاشا ل ساللا (1289مش/ 1872ز) چوویه به‌ر دلوقانیا خودی. (زوراء : 1289)، ع 309 (2). کو روژنامه‌یا ناقیری یا هه‌سه‌رده‌می وی بوویه ئانکو مرنا وی وه‌ک دهنگوباس به‌لاکریه .

سه‌یدخان مامی خو میر (به‌هرام بهگی) دکوژیت.
(بدلیسی: ل 175)؛ (گولی: (2017)، ص 197).

زبیرخان پاشا:
ل دور زبیر پاشا کورئ سه‌عیدخانئ دووی گوتیه : ل روژا (24 شه‌عبانا 1113مش/ 1702ز) هاتیه دنامیدی دا ئانکو بوویه میری میرگه‌ها به‌هدینان و میراتیا وی بو ماوی بیست و دوو سالان به‌رده‌وام بوویه و ل ساللا (1126مش/ 1714ز) ده‌ستکارکیشی بو کورئ خو بارام (به‌هرام) پاشای کریه و پاشی ل زاخو ئانجی بوویه هه‌تا ل ساللا 1144مش/ 1732ز هاتیه کوشتن. (المایی: ص 137 138).

ل دووق ده‌سته‌نیشانکرن ساللا وهرگرتنا حوکمی میرگه‌هی (1702ز) و راده‌ستکرن حوکمی بو کورئ خو به‌هرام پاشای (1714ز) کو دینه دوازده سال، و هه‌ر چه‌نده ل دووق به‌لگه‌نامه و ده‌سته‌نیشان ل ساللا (1712ز) هاتیه کوشتن. (ده‌سته‌نیشان : 1782ز)، (ریکانی :
(2019)، ل 628)، ئانکو بو ماوی (10) ده‌ه سالان ده‌سته‌ه‌لانداریا میرگه‌هی کریه و ساللا (1732ز) ژی یا شاشه.
به‌هرام پاشای مه‌زن :

ئهنوهر مایی گوتیه : به‌هرام پاشا ل روژا ئه‌یینی (13 شه‌عبانا 1182مش 1768ز) مریه و پینج کور ل دووق خو دا هیلاینه. (المایی: ص 141).

ل دووق ژیده‌رین ره‌سه‌ن و هه‌سه‌رده‌می به‌هرام پاشای هه‌ر وه‌کی ده‌سته‌نیشان (الدرالمکون فی المآثر الماضیه من القرون) دا یا میژووونقیسی موسلی یاسمین ئه‌لعومهری (1744 1816ز) هاتی : کو به‌هرام پاشا ل سپنده‌هیا روژا پینج شه‌می (13 شه‌عبانا 1182مش 12/22 / 1768ز) ل هاقینگه‌ها (سه‌ری نامیدی) مریه، کو ژیی وی ژ (80) سالیی دهر بازبوویه و سیزده کور ل دووق خو دا هیلاینه و ل نامیدی هاتیه فه‌شارتن. (العمری: مخطوط : 1811، الورقه : 388)، ل دووق ژیده‌رین ره‌سه‌ن هه‌ر سیزده کورین وی ئه‌فه

ژ میژوین شاش و راستفه‌کرنین وان

ناقین میران	الاکراد فی بهدینان	راستفه‌کرن
سۆلتان حسین و ملی	مرن: 984 مش / 1581ز	981 مش / 1573ز
به‌هرام بهگ	مرن: 994 مش / 1586ز	993 مش / 1585ز
سەیدخان (سیدی خان) بهگ	بوون: 970 مش / 1552ز	970 مش / 1562ز
زبیرخان پاشا	مرن: 1144 مش / 1732ز	1124 مش / 1712ز
نیسماعیل پاشایی نیکي	لیورینا برزابی خو قوباد بهگ و مرناوی 1212 مش / 1802ز	1213 مش / 1798 مرن: 18 صفه‌را 1213 1798 / 7 / 31ز
نیسماعیل پاشایی دووی	مرن: 1292 مش / 1876ز	1289 مش / 1872ز

(1800ز)، ئەحمەد پاشا کورئ سۆلتان حسین (1805ز)، سەلیم پاشا کورئ محەممەد تەبیار پاشا (نیزیکی: 1836ز). (ریکانی: (2019)، ل 619_639).

تەوهرئ دووی: زانا و هۆزانقان و ناقدار

دناق پەرتووکا ئەنومە مایی دا بەحسئ چەندین زانا و هۆزانقان و کەسایەتیان هاتیه کرن ، دقئ تەوهرئ زئ دا هەندەك شاشی هەنە ، ل قیرئ دئ ئاماژەیی دەینی دگەل راستفه‌کرنین وان :

هۆزانقان محەممەد مەغربی:

ئەنومە مایی دبیزیت : ئەقە ژ هۆزانقانین سەدئ (5 مشەختی) یە و ژ خەلیفەیین شېخ‌لئیسلام عەلی هەکاری یە، ل گوندئ مەغربیا ئەوا دکەفیتە ل تەنشت گوندئ تروانش ل دەقەرا بەرواری بالا هاتیه سەردونیايي، هۆزان ب فارسی و عەرەبی و کتەکا کیم ژ بیین کوردی ژ هۆزانین کلاسیکی هەنە (المایی: ص 175)، سەیدای چ ژیدەر دیارنەکرینه کو ببیتە پشتراستی کو هۆزانقانەکی کورد بیت و یئ گوندئ مەغربیا دەقەرا بەرواری بالا بیت، و چ هۆزانین وی ژ ب چ زمانان نەئیناينە، هەر چەندە کو یا ژ هەمیان گرنگتر بیین کوردینه دا کو دوویات ببیت کو هۆزانقانەکی کورد بوویه، بەلئ دراستی دا ئەقە هۆزانقانەکی فارسە و ناقئ وی (محەممەد کورئ عزمەدین کورئ عادل کورئ یووسف

هەژئ ئاماژەدانئ یە کو ژ بلی قان شاشیان د میژوویین میرین میرگەها بەهەدینان دا ، هژمارەکا میرین دینر هەبووینە کو ئاماژە بو نەهاتیه دان ئانکو نەهاتینه بەحس کرن، کو ل قیرئ دئ ئاماژئ ب ناقین وان میران دەین بیین هەتا نوکە ل دووق بەلگەنامە و دەستنقیس و ژیدەرین رەسەن ب دەستمەکەفتین ئەو ژئ ئەقەنە : سۆلتان حسین کورئ سۆدین (سەیفەددین)، سۆلتان ئیبراهیم کورئ سۆلتان حسین کورئ سۆدین (سەیفەددین)، سلیمان خان بەگ کورئ بایرەك کورئ سەیفەددین (1576ز)، عەبدوللاھ خان (بەگ) کورئ سەیدخان (نیزیکی: 1627ز)، ئەبوسەعید کورئ سەیدخان بەگ (نیزیکی: 1636ز و 1639)، یووسف خان کورئ سەیدخان بەگ کورئ سەیدخان (بەری سالا 1638ز)، حەسەن بەگ کورئ سەیدخان (بەری سالا 1639ز)، سۆلتان موسەبەیدخان کورئ سەیدخان (سیدی خان بەگ) (نیزیکی : 1656ز)، قوبادخان کورئ ئەبوسەعید کورئ سەیدخان، قوباد بەگ کورئ موسەبەیدخان بەگ (نیزیکی: 1681ز)، عوسمان بەگ کورئ موسەبەیدخان بەگ (نیزیکی: 1681ز)، بەهرام بەگ کورئ سۆلتان حسین، قوباد بەگ (پاشا) کورئ یووسف خان (نیزیکی: 1701ز)، ئەزدەشیر بەگ (نە ژ مالباتئ یە) (1718 1719)، سۆلتان بەدرەددین (1723 1724ز)، محەممەد بەگ (نە ژ مالباتئ یە) (1739 1749ز)، قوباد بەگ (پاشا) کورئ سۆلتان حسین کورئ بەهرام پاشایی مەزن

ژیايه : ههژی یه بیژین ناڤهاتی ل سالا (1824ز) ژدایکبوویه و مرنا وی ژی ل سالا (1897ز) بوو ههروهکی میقداد مه‌دهت به‌درخان ل سالا (1898ز) د روژنامه‌یا کوردستان ل دور فی هوزانقانی گوتیه : " عالمهک ژ سؤرا (سؤران) هه‌بی سالا دی (ئانکو 1897ز) وهفات کر رحمه‌تا خودی لیه خودی گونه‌هین وی بغه‌فرینه ناڤی وی حاجی عه‌بدولقادر بی ئەف مروف ساخیا خوه‌ده گه‌لهک خه‌بتی ده‌رحه‌قا عه‌لماندنا علم و مه‌عرفه‌تیره گه‌لهک به‌یت و ئەشعارین کرمانجی دنقیسی ریدکر وه‌لاتی خوه سؤرا (سؤران) عه‌زمانی (زمان) وی عه‌زمانی سؤرايه له‌وما کورد حه‌می فی عه‌زمانی نزانن....). (به درخان، 1898).

شیخ بهانه‌ددین نه‌قشه‌به‌ندی:

شیخی ناڤیری ئیک ژ نافدارترین شیخین ریبارا نه‌قشه‌به‌ندی بوو ل ته‌کیا بامه‌رنی، ئەنوه‌ر مایی ژدایکبوونا وی سالا (1272مش/1859ز) دانایه (المایی: ص 90)، بو زانین سالا 1272مش دبیه 1855ز.

ل دووف ده‌ستنیشانکرنا ژدایکبوونا وی میه‌ری ب هوزان دده‌ستنیسا خو (المجمع) دا دیارکریه کو سالا (1272مش) هاتیه سه‌ر دونیایی کو دبیه (1855ز). (مفتی: (2014)، ل 46).

ته‌وه‌ری سیین: روودان

ئەنوه‌ر مایی دگه‌لهک بابه‌تان دا ئاماژه ب هژماره‌کا روودانان دایه، ل قیروی دئ ئاماژی ده‌ینه سئ ژ وان روودانان یین کو شاشی دده‌ستنیشانکرنا میژویین وان دا هه‌ین:

1_ هیرشا خان نه‌حمه‌د خان نه‌رده‌لانی بو سه‌ر میرگه‌ها به‌هدینان:

ل سالا (1035مش، 1625ز) خان ئەحمه‌دی نه‌رده‌لانی هیرش کریه ل سه‌ر عه‌شیره‌تا داسنی و وان ژی هه‌وارا خو گه‌هاندی یه میر یوسف خان به‌گ (میرئ به‌هدینان) ئەوی ژی ب سه‌ر کردایه‌تیا پسمامی خو (موسا به‌گ) له‌شکه‌ره‌ک هنارتی یه هه‌وارا وان به‌لی نه‌شیاينه به‌ر هه‌نگاریا له‌شکه‌ری نه‌رده‌لانی بکه‌ن و

ته‌بریزی) یه و ناسناڤی وی (شیرین مه‌غربی شه‌مسی مه‌غربی) یه، د ژیی شنیست سالیج دال سالا (809مش / 1406ز) چوو یه به‌ر دلوقانیا خودی. (عبدالرحمن مزوری: (2010)، ژ 52، ل 73). ئانکو بی هه‌بوونا ژیدره‌کی ره‌سه‌ن و باوه‌ریکری ب هوزانقانه‌کی کورد یئ ده‌فرا به‌رواری بالا دانایه ئەفه ژی بنتی کو ناڤی گونده‌کی ده‌فرا به‌رواری بالا (مه‌غربی) یه، هه‌ژی یه بیژین میرئ میرگه‌ها به‌هدینان (مه‌مه‌ده‌ته‌ییار پاشا / غه‌ریبی: 1798ز و 1816 1817ز) دیوانا فی هوزانقانی ژی ل سالا (1231مش / 1816ز) نفیسی یه. (طیار پاشا: (ده‌ستنیس)، 1213مش).

مه‌لا یه‌حیایی مزووری:

ئەنوه‌ر مایی ل دوو جهان دا میژوو یا مرنا مه‌لا یه‌حیای دیارکریه و هه‌ر جار هکی ب ره‌نگه‌کی:

ل سالا (1243مش / 1838ز) مریه و ل به‌غدا هاتیه فه‌شارتن. (المایی: ص 91)، بو زانین سالا (1243مش دبیه 1828ز).

ل شه‌فا سئ شه‌می ل سالا (1253مش / 1837ز) مریه و ل گورستانا گه‌یلانی ل به‌غدا هاتیه فه‌شارتن. (المایی: ص 148)، بو زانین سالا (1253مش) دبیه (1838ز).

به‌لی به‌لگه‌نامه‌یا ئیکلاکس و پشتراست و بنه‌جه بو ده‌ستنیشانکرنا میژوو یا مرنا مه‌لا یه‌حیایی مزووری ده‌ستنیسا نه‌قیی وی مه‌مه‌ده‌سه‌عید میه‌ری (1795_1884ز) یه ئەوا بناڤی (المجمع) یا کو چه‌ندین روودانین دیروکی یین به‌هدینان و سالیین ژدایکبوون و مرنین چه‌ند که‌سایه‌تیین مالیاتی و هنده‌ک زانایان تو‌مارکریین ژ وان ژی مرنا باپیری خو زانایی مه‌زن مه‌لا یه‌حیایی مزووری و دیارکریه: ل روژا دوو شه‌می (22 شه‌ه‌والا 1254مش). (میهری، المجمع، مخطوط: ص 11) کو دبیه به‌رامبه‌ر (7 / 1 / 1839ز) ل به‌غدا چوو بوو به‌ر دلوقانیا خودی و ل ناڤ ته‌کیا شیخ عه‌بدولقادرئ گه‌یلانی هاتیه فه‌شارتن.

حاجی قادرئ کوی:

ئەنوه‌ر مایی دبیزیت: حاجی قادر دنایه‌را سالیین (1232 و 1312مش _ 1817 و 1895ز)

وهرگرتنا حوکمداریا وی بو میرگه ها ههکاری، و ل سالا 1039 مش/ 1639 ز لایبی دهولهتا عوسمانی و وزیر ئهلئه عزم مستهفا پاشا کمانکش ل ئیستانبولی هاتیه کوشتن. (گولی: 2017)، ص 169 و 170 و 198). ئانکو ئهو میژووویا ئهنومر مایی دهستتیشانگری نه یا سهردهمی حوکمداریا وی بوویه بهلکو یا پشتی مرن یان کوشتنا وی یه، ئانکو ئهف هیرشا میر عیمادهدین ههکاری بو سهر بههدینان دناقبهرا (1632_1634ز) بوویه.

و ل سالین دووفا دا روودان و هیرش دناقبهرا ههر دوو میرگه ها دا رووداینه، ههر وهکی (ئهنومر مایی) دبیژیت: ل سالا 1084 مش/ 1674 ز میری ههکاری خالد بهگ هیرش کریه سهر میرگه ها بههدینان و بو ماوی سئ ههیفان شهر یی بهردهوام بوو، و ل دووماهیی هیزین بههدینان ل سهر لهشکر یی ههکاری سهرکهفتن. (انور المایی: ص 134).

بهلی پال قیری ئهف فهگیرانه و هندهک فهگیرانین دیتر یین نفیسهری ناقبری بیی ئاماژهدانا ژیدمرانه یین کو پیزانینن خو ژئ فهگوهاستی، و وی دبیژانینن خو دا پشت گهرمیا خو ل سهر فهگیرانین زاردهفی و کهلتوری فلکلوری دهقهری کری، زیدهباری فی چهندی ژئ ناقی چ میران بناقی (خالد بهگ) دناق همهی شهجهرنامهیین رهفیشنا مالباتا میرین ههکاری دا نههاتیه و نینه. (گولی: 2017، ص 200).

3_ کهفتنا میرگه ها بو تان (حکومهتا نازیزان): ئهنومر مایی ل دور میرگه ها بو تان وهسا دایه دیار کرن کو ئهف میرگه ها (حکومهتا نازیزان) پشتی ژ ناقچوونا حکومهتا زهنکی، حکومهتا نازیزان یا کوردی ل جزیری و ههتا سالا (1281 مش/ 1864 ز) بهردهوم بوویه کو ژ لایبی حکومهتا عوسمانی فه هاتیه ههلوهشاندن. (المایی: ص 112).

ههژی یه بیژین کو میر بهرخان بهگ (1806_1869 ز) دووماهیک میری فی میرگه هی بوویه، و میرگه ها ل سالا 1847 ز هاتیه ههلوهشاندن، ههر وهکی ددهستتفیسال (المجمع) دا محسدعید میهری هاتیه تومار کرن و دایه دیار کرن کو: "شهری (بهرخان بهگ) دگهل لهشکر یی

لهشکر یی نهرده لانی ل قیری ژئ نهر اوهستیايه و ههر بهردهوام بوویه و ههتا که لا ئامیدی بی بخو ژئ بو ماوهی سئ ههیفان دور پیچ کری، پاشی ژ بهر ئیشا تاعوونی هژمارهکا مهن ژ وان دمرن و یین مایی ژئ ب شکستی دزفر نهفه وهلاتی خو و گورستانا ئهو لی هاتینه فهشارتن دکهفیته دبن کهلی دا و بناقی (مهقبهرا سورا) بهرنیاسه. (المایی: ص 130).

ههژی گوتتی یه کو خان ئهحمهد دناقبهرا سالین (1025_1046 مش، 1616_1636 ز) میری میرگه ها نهرده لان بوو. (کور دستانی: 2002، ل 68).

بهلگه نامه ههکا کو میژووویا فی روودانی دیار دکهت ههر وهکی ددهستتفیسهکی دا هاتی کو میژووویا وی فهدگهریت بو (22 صهفرا 1062 مش_ 2 شووباتا 1652 ز) کو نهفه نیزیترین ژیدمره بو سهردهمی فی روودانی تیدا هاتیه: ل سالا ههیفنا جهمادیلئاخیر (1043 مش) کو دبیته ههیفنا کانونا ئیکی (1633 ز) خان ئهحمهد خان چووویه ل سهر ویلايهتا ئامیدی و تالانگریه. (رفتن خان احمد خان بولایت عمادیه فی شهر جمادی الآخر سنة 1043 و غارت کردن و ا...).

(قههرداغی: 2008، ل 301_303).
2_ ههقرکیا دناقبهرا میرگه ها بههدینان و ههکاری دا:

ئهنومر مایی ل دور فی روودانی دیارگریه کو پشتی مرنا سولتان (حسین بهگ) و (زهینهل بهگ) ی، پهیهوندی یین دناقبهرا ههر دوو میرگه هین (بههدینان) و (ههکاری) یا دا نهباش و تیکچبوون و ئالوزی پهیدابوون، ئهفجا دهمی ل سالا (1060 ئ مش 1650 ز) میری میرگه ها ههکاری عیمادهدین هیرش کریه میرگه ها بههدینان ب لهشکرهکی بهیز یی شهش هزار زهلامی فه و دهست دانایه ل سهر ناحیا بهرواری بالا و زالبوون کریه ل سهر که لا (دوری) یا کو میری بهرواری (میر خدیدا) حوکمداری لیدکر. (المایی: ص 194).

ههژی گوتتی یه کو میر عیمادهدین ههکاری دناقبهرا (1634_1639 ز) حوکمداریا میرگه ها ههکاری کریه، و ئیکه هیرشا وی بو سهر نهرد و عهشیرمئین بههدینان فهدگهریتفه بو بهری

دیسال دهمی بهحس کرنا میرین میرگهها بههدینان هر جارهما فهگیرانهک ژ پهرتووکهما میژوونفیس محهمهدئهمین زهکی بهگ فهگوهاست بیت نامازه نهاده کا کیشک پهرتووکا وی و سال و لاپهر و چاپ نههاتینه دیارکرنا! بو دیتنا نمونهیان بنیره.(المایی: ص 117 و 132).

نهانجامین فهکولینن

پشتی فی فهکولینن ل قیرن بو مه چند خالین گرنک ل سهر فی پهرتووکن دیار دین ژ وان ژن:

1 پهرتووکا نفیس و میژوونفیس و هوزانقان نهوهر مایی (الاکراد فی بهدینان) پهرتووک یا تایهته ل دور کوردین بههدینان ل سال 1960 هاتیه چاپکرنا و سهره رای شاشی و کیماسیان پینگافهکا گرنک بوویه ل وی قووناعی دا و بهرتنگیا ههبوونا ژیدهران بهرهمهک ب فی رنگی بهیته نفیسین.

2 خالا کو لاوازیی دئیخیه دکاری نفیسینن دا نهدیارکرنا و بکارئینانا ژیدهرین رهسن و نامازهداننا وان ب ریک و پیک و دهستنیشانکرنهکا ریکهستی کو نهف چنده گلهک دپهرتووکن دا ههیه و بههرا پتریا بابتهان ژیدهرین دیارکری نین.

3 بههرا پتر نهو سالین زاینی یین دگهل سالین مشهختی هاتینه دانان ناگونجن نانکو شاش وجیاوازن.

4 هژمارا میرین میرگهها بههدینان (26) میر دهستنیشانکرینه، کو ههژی یه بیژین ههتا نوکه ل دووق بهلگهنامه و دهستنفیس و ژیدهرین رهسن پتر ژ (40) ناقین میران هاتینه دیتن.

5 ژ بهر ههفشیهو هیا ناقان نهخاسمه یین جهو دهقهران شاشی هاتیه کرن کو بو بههدینان بهینه هژمارتن بو نمونه هوزانقانی فارس شیخ محهمهد مهغری ب هوزانقانهکی کورد یی بهرواری بالا دهستنیشانکریه ژ بهر کو ناقی گوندی دهقرا بهرواری بالا (مهغرییا) یه.

رؤمیان (عوسمانیان) کو سهر لهشکری وان (عوسمان پاشا) بو، و دورپیچ بوونا "بهدرخان بهگ" ل کهلهها (نهوراق/ نهوخی نهروهخ) و دهست ب سهر داگرتتا بهگی ناقیری دگهل (زهینهل بهگی بهرواری) و دوورکرنا (نهفیکرنا) وان بهرف ئیسلامبولی (ئیسلتانبول) و ژ ویری ژن بو باژیری (یان گزیرتا) "کریت"... ل سال (1264مش) کو دبیه بهرامبر (1847ز). (میهری، المجمع: (مخطوط)، ص50)، (ریکانی: (2019)، ل 149). بهدرخان بهگی بو موی ههشت ههیقان بهرگری کریه بهلی ل دووماهی ل رۆژا 20 تیرمهها 1847ز میر بهدرخان بهگی خو رادهستی دهولهتا عوسمانی کریه.(مالمیساتر: (1998)، ص 45). نانکو سال 1847ز میژوویا ههلوهشاندا میرگهها (بوئان)بو.

نهوهر مایی و بکارئینانا ژیدهران:

بینگومان ژ خالین سهرمکی و گرنک د فهکولین و نفیسینن زانستی دا و نهخاسمه مژارین دیروکی دا بکارئینان و دهستنیشانکرنهکا دروست یا ژیدهرانه، تشتی گلهک دیار دپهرتووکا کوردین بههدینان دا نهو کو نهوهر مایی دهمی دهقهکی نفیسینن دئینیت یان نامازهدان ب روودان و کهسایهتیها دیروکی بکهت بههرا پتریا جاران یان ناقی ژیدهری دیار نهکریه یان ناقی پهرتووکن بتنی ئینایه یان هندمک جارا بتنی ناقی پهرتووک و نفیسهری دیار دکهت و نهفه ژن لاوازیی دئیخیه دکاری نفیسینن دا کو بابته یی بنهجه نهبیت و فهکولر و خواندهقان نهشین ب باوهرپیکری و پشتراست وهر بگرن، ل قیرن دئ نامازن دینه دوو نمونه یین ب فی رنگی:

ل دهمی بهحس کرنا میرین میرگهها بههدینان هر جارهما فهگیرانهک ژ پهرتووکا (شهرهفنامه) یا میژوونفیس شهرهفخان بدلیسی فهگوهاست بیت نامازه ب دانهیهیا شهرهفنامهیی نهکریه کا کیشک چاپ و ژ وهرگیرانا کیشک وهرگیر و دهستنیشان نهکرنا لاپهران ژن نهکریه! بو دیتنا نمونهیان بنیره.(المایی: ص 119 و 120 و 122).

په‌راویز

(1) بۆ زیدمتر ل دور ژياننامه و بهرهم و چاپکریین وی بنیره: بېشه‌کیا په‌رتوکا: الاکراډ فی بهدینان، مطبعة خبات_ دهوك، ط 2، (دهوك: 1999)، ص 17_28 و 249 و 250.

(2) ل جریده زوراء، ع (309)، 23 شوال 1289. ل روژا سی شهمی ریکه‌فتی 23 شه‌والا 1289 مشه‌ختی کو دبیته 23 کانونا نیکی 1872 ز ایینی ده‌ژماره (309) یا روژنامه‌یا "زوراء" دا دنگ و باسی مرنا میری میرگه‌ها به‌هدینان (ثامیدی) د لاپه‌ری ده‌ستینیکی دا به‌لا فکریه و تیدا هاتیه: " نیسماعیل پاشا میری میران بی ژ به‌گین نامیدی توشی نه‌خوشیه‌کی بوویه و پشستی نه‌شای ژی قورتال و خلاس ببیت ژ فی ژیانی ده‌رکه‌فتی به‌(مویه) خودی بکته دناف ده‌ریا گونه ژیرنی دا، کو نه‌غه دبیته میژوو یا مرنا دووماهیک میری میرگه‌ها به‌هدینان " نیسماعیل پاشای دووی " ناکو سیه سالان پشستی که‌فتتا میرگه‌هی کول ساللا 1842 ز هاتوو هلو‌ه‌شانان، هه‌ژی به بیژین ل گورستانا شیخ عبدولقادرئ گیلانی ل به‌غدا هاتیه فه‌شارتن. بنیره: هیزش که‌مال ریکانی، دنگوباسی مرنا میری میرگه‌ها به‌هدینان نیسماعیل پاشای دووی دروژنامه‌یا زوراء دا، گوفارا سالنامه‌یا سه‌نته‌ری بېشکچی، ژماره 2، نیسانا 2019.

لیستا ژیدهر و لیقه‌گه‌ران

1_ ده‌ستنیس:

محهمه‌ده‌تیه‌یار پاشا:

دیوانا مجد مغربی، (ده‌ستنیس: 1231 مش / 1816 ز) محهمه‌ده‌سه‌عید مه‌ری (زانا و مفتی و هوزانقان و دیروکنیس 1795 1884): المجمع، (ده‌ستنیسه‌کا نه‌به‌لا فکری)، (ژ: نه‌ندان یار بلند مجدشکری مفتی) ل ناکری.

یاسین خیرالدین الخطیب العمري (1157_ 1235 هـ/ 1744_ 1820 م):

_ الدر المکنون فی المآثر الماضیه من القرون الدر المکنون فی تاریخ القرون (تاریخ یاسین افندی العمري)، (مخطوط:

1226 هـ_ 1811 م):

_ الدر المکنون فی المآثر الماضیه من القرون، بخط: علي بن یاسین أفندی العمري، (مخطوط: 1824 م).

ده‌ستنیسه‌کا ساللا 1782 ز.

2_ په‌رتوک:

ا_ ب زمانی کوردی

شه‌ره‌فخان بدلیسی:

شه‌ره‌فنامه‌یا شه‌ره‌فخان بدلیسی ته‌رجه‌ما مه‌لا محموودی بازیدی، تویراندن: سه‌عید دیره‌شی، ده‌زگه‌ها سپیریژ بۆ چاپ و به‌لا فکرنی ده‌وک، (ده‌وک: 2007).

محهمه‌د علی قه‌رده‌اغی:

بووژاندنه‌وه‌ی میژوو زانایانی کورد له‌ریگه‌ی ده‌ستخه‌ته‌کانیانه‌وه، ده‌زگای چاپ و بلاوکراوه‌ی ئاراس_هه‌ولیز، ب8، (هه‌ولیز: 2008).

مه‌ستوره‌ی کوردستانی:

میژوو ئه‌رده‌لان، و: هه‌ژاری موکریانی، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ئاراس_هه‌ولیز، چاپخانه‌ی وه‌زارتی په‌روه‌ده_هه‌ولیز، (هه‌ولیز: 2002).

هیزش که‌مال ریکانی:

عه‌شیره‌متین به‌هدینان 1514_ 1919 ز فه‌کولینه‌کا دیرۆکی به‌لگه‌نامه‌یی، سه‌نته‌ری بېشکچی بۆ فه‌کولینین مروفايه‌تی زانکویا ده‌وک، (ده‌وک: 2019).

ب_ ب زمانی عه‌ره‌بی:

شرف خان البدلیسی (الأمیر) (ت: 1601/1602 م)

شرفنامه فی تاریخ الدول و الامارات الكردية، ت: محمد علي عوني، دار الزمان للطباعة والنشر و التوزيع، (دمشق سوريا: 2006).

عماد عبدالسلام روؤف:

المعجم التاريخي لإمارة بهدينان، من مطبوعات الاكاديمية الكردية، (اربيل: 2011).

عماد عبدالسلام روؤف نزمین علی محمد أمين:

شواهد المقبرة السلطانية في العمادية، من مطبوعات الاكاديمية الكردية، (اربيل: 2011)

نزار أبووب گولي:

إمارة هكاري في العهد العثماني 1514 1849 دراسة تاريخية وثائقية، دار سپيريز للطباعة و النشر، (دهوك: 2017).

مالمیساتژ:

بدرخانبو جزیره بوتان، ت: شکور مصطفی، مطبعة وزارة الثقافة اربيل، (اربيل: 1998).

3_ روژنامه و گوفار:

بلند محهمه‌ده‌شوکری مفتی:

موقتی ناکری مه‌ری و به‌لگه‌هکرنا ساللا ژدایکوبونا شیخ بهاتمه‌ین نه‌فشه‌به‌ندی، گوفارا نیژمن، ژماره 4، ته‌ممووز تا کانونا نیکی 2014.

عبدالرحمن مزوری:

هوزانقان مجدئ مه‌غربی ژناف به‌رواریا چو ته‌بریژ، گوفارا په‌یغ، ژماره 52، 2010.

میقداد مه‌ده‌ت به‌درخان:

روژنامه‌یا کوردستان، ژماره 2، چاپخانه‌یا الهلال قاهره، پینج شه‌مب: 28 زیلحه‌یجه 1315_ 19 / 5 / 1898 ز.

هیزش که‌مال ریکانی:

_ دنگوباسی مرنا میری میرگه‌ها به‌هدینان نیسماعیل پاشایی دووی دروژنامه‌یا زوراو دا، گوفارا سالنامه‌یا سه‌نته‌ری بېشکچی، ژماره 2، نیسانا 2019.

_ بیره‌وه‌ریا وه‌غه‌را میری میرگه‌ها به‌هدینان به‌ه‌رام پاشایی مه‌زن 22 / 12 / 1768 ز، روژنامه‌یا نه‌قرۆ، ژماره 2728، دووشه‌مه‌ب 23 / 12 / 2019.

کتاب (الاکراد في بهدينان) -دراسة نقدية و تصحيحات تاريخية-
(دراسة وثائقية)

الخلاصة

کتاب (الاکراد في بهدينان) للکاتب و المؤرخ المعروف (أنور المايي 1913-1963)، هو کتاب معروف يتناول التاريخ السياسي والثقافي والإجتماعي لمنطقة بهدينان التاريخية ويعد أول وأهم کتاب بحث في تاريخ المنطقة بالتفصيل وبالاعتماد على العشرات من المصادر ونشر في عام 1960 في مدينة الموصل.

وبحثنا يدور حول قراءة نقدية للکتاب و تصحيحا لبعض المعلومات والاحداث التاريخية فيه، بالاعتماد على الوثائق والمخطوطات الجديدة التي عثرت عليها في السنوات الأخيرة و لم تكن بحوزة المؤرخ المائي في وقته، ففي الكتاب اخطاء و روايات غير دقيقة يستوجب تصحيحها خدمة للتاريخ الكردي، وعليه فهذا البحث محاولة جادة لمراجعة وتصحيح بعض من الأخطاء التي تخص تاريخ أمراء بهدينان أو العمادية وسيرة أعلام المنطة من علماء وشعراء ومشاهير و على أساس علمي و حسب الوثائق و المخطوطات المتوفر بين ايدينا.

البحث يخص الموضوعات ذات العلاقة بتاريخ إمارة العمادية (بهدينانية) خلال العهد العثماني.

و ينقسم البحث الى ثلاثة محاور :

الاول : امراء امارة العمادية (بهدينان)

الثاني : العلماء و الشعراء و المشاهير

الثالث : احداث و الوقائع

THE BOOK OF THE KURDS IN BAHDINAN IS A CRITICAL STUDY
AND HISTORICAL CORRECTIONS.
(DOCUMENTARY STUDY)

HERSH KEMAL REKANI

Qubehan Center-Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The book "Kurds in Bahdinan" by the well-known writer and historian Anwar al-Mayi 1913-1963 is a well-known book of Yatin. The first and most important book is a research on the history of the region in detail and based on dozens of sources and was published in 1960 in the city of Mosul. And our research revolves around a critical reading of the book and a correction of some of the information and historical events in it, Relying on the new documents and manuscripts that I found in recent years and were not in the possession of the water historian at a time, the book contains errors and inaccurate accounts that need to be corrected in the service of Kurdish history, and therefore this research is a serious attempt to review and correct some of the errors related to the history of the princes of Behdinan or Amadiyah and the biography of The flags of the region are scholars, poets and celebrities, and on a scientific basis, according to the documents and manuscripts available to us. The research is concerned with issues related to the history of the Emirate of Amadiyah (Bhadinania) during the Ottoman era.

The research is divided into three axes :

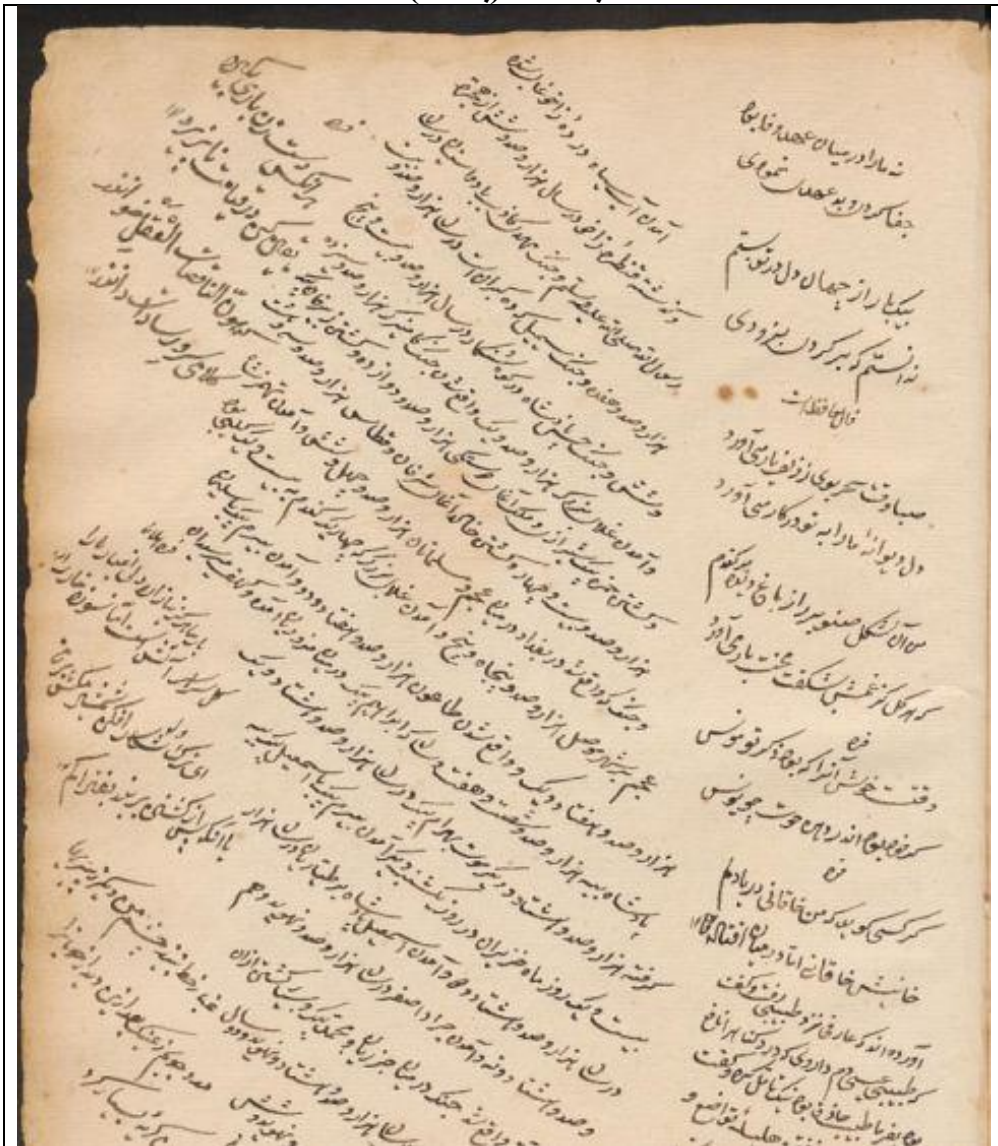
First: Emirs of Amadiyah (Behdinan)

The second: scholars, poets and celebrities

Third: events and facts.

KEY WORDS: history of Bahdinan, Scholars, princes and events, documents and manuscripts , criticism study

پاشبه‌ند (پاشکو)

میژوو یا کوشتنا زبیر خان بهگ (پاشا) 1124مش/1712ز (دهست‌قیسه‌کا سالا 1782ز)

مرنا مير (نه زده شير بهگ)، سالا ۱۱۳۲ مش / ۱۷۱۹ز

الدر المكنون في العاثر الماضيه من القرون ، الورقة : ۲۵۸

مرثا نیسماعیل پاشا (نیکی) کورپی بہرام پاشایی معزن

(۱۸ صفحہ ۱۲۱۲ مش - ۲۱ / ۷ / ۱۷۹۸)

الدر المکتون فی المآثر الماضیة من القرون،

(مخطوط : ۱۸۲۴)، الورقة : ۶۰

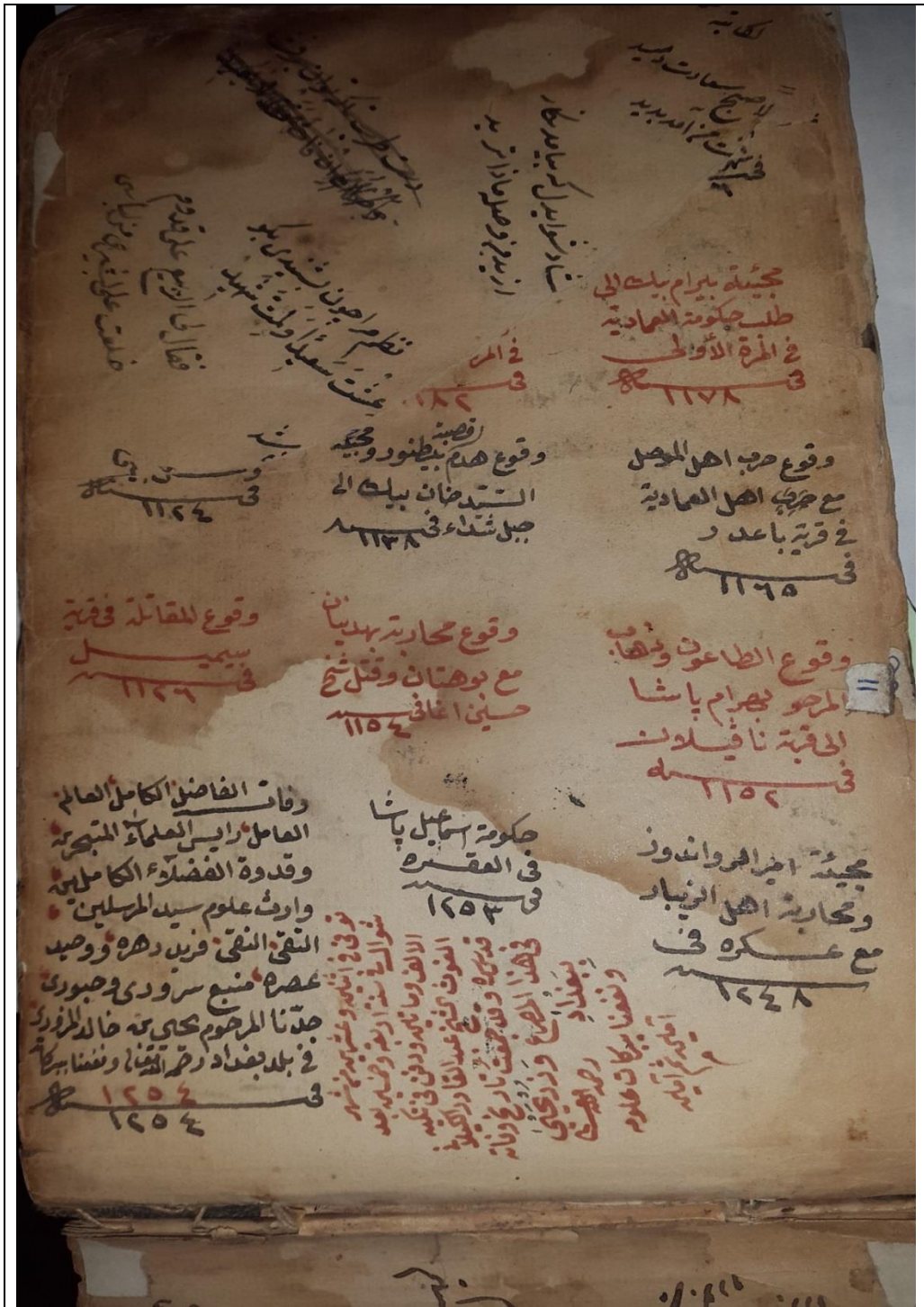
۱۵۹

<p>مخ و ترسا و کبیر دیر و مینا خروش و پرپط و آوارستان حریف و شیخ و مرد مناجات نهادن پریمی جان تن را عذر و نفی و بیجا بیج کبیر برو مقصود از ان گفتار در یاب اگر هستی زار یاب اشارت گذر از پوست کن تا مغز پستی بزیر هر یکی پنهان جهانبست</p>	<p>بت و زنا و ناقوس چلیپا شراب شاه شمع و شبستان عباد میخانه و درند خرابات کرد کردن بیاده خوشتر را شکوه حال و قد و بالا و ابرو مشورینها را از ان گفتار در تاب هیچ اندر کردی بای عبارت نظر را مغز کن تا مغز پستی چشمه یک را ازین الفاظ چایست</p>
--	--

تو جانش را طلب از جسم بگذر
 مستاجوی باش از اسم بگذر

نمته تا شد کتاب دیوان شیرین زبان شیخ محمد مشهور
 بشیرین مغرب قدیس اللہ تعالیٰ سره العزیزین
 بردست فقیر حقیر القصیر الی رحمۃ الملک الغفران
 محمد بن مقفور مرحوم اسمعیل شاه عظیم غفر اللہ له روز فبرو
 مبارک یوم یکشنبہ سبت و ہفتم شہر ذوالقعدۃ الحرام
 در سال ہزار و صد و شصت یک از ہجرت رسول افضل اکمل
 صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ و اصحابہ و ذریعہ
 و سلم علیہم السلام

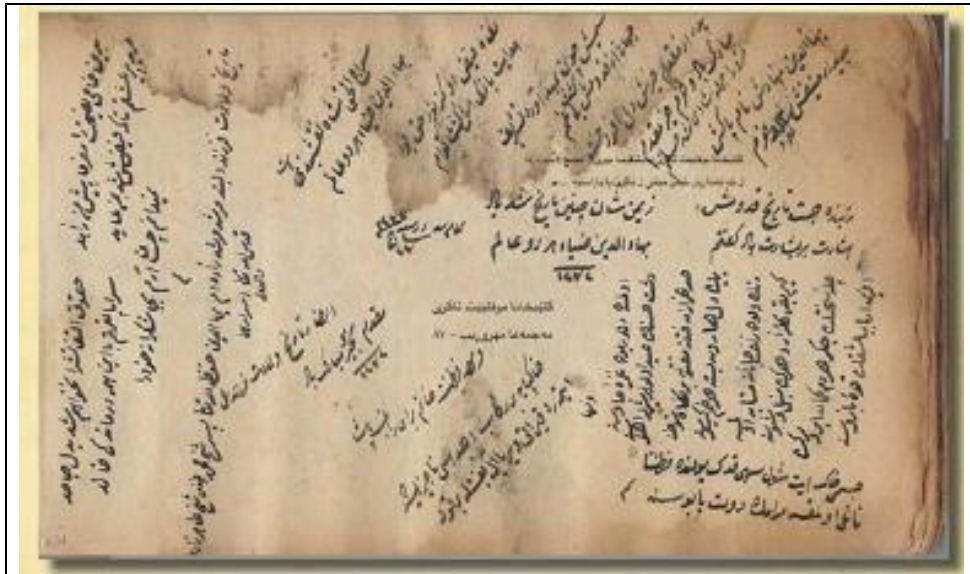
دیوانا محمد مہ غریبی ب دستنقیسا محمد مدتمعیار پاشا 1231 مش / 1816ز

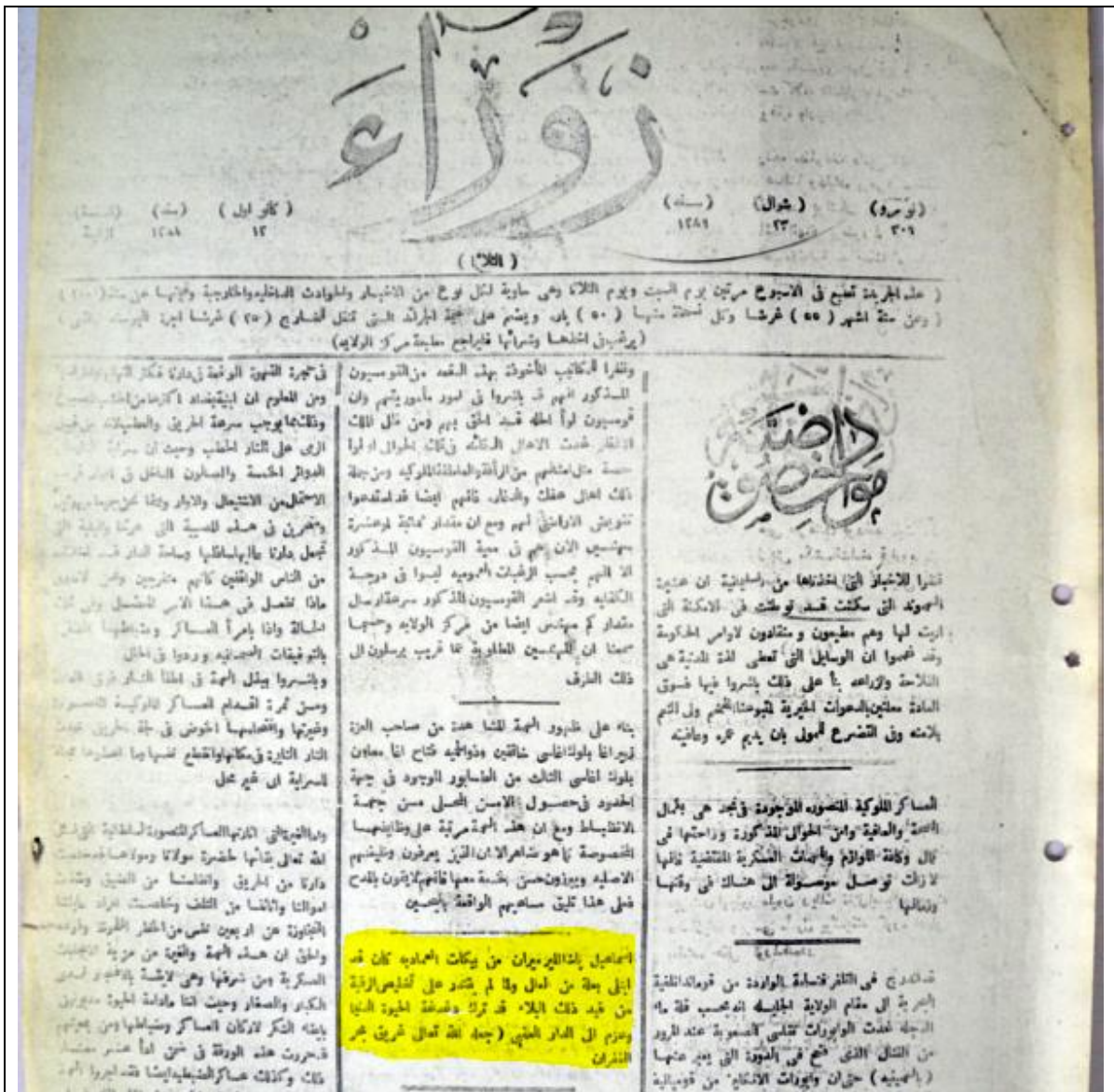
میژوو یا مرنا مہلا یحیائی مزووری (المجمع، مخطوط، ص 11)

میژوو یا دۆر پیچکرنا به‌رخان به‌گئی بۆتان 1264مش/1847ز
 (مهری ، المجمع ، مخطوط ، ص 50)

میژوو یا ژدایکبوونا بهائه ددین نقشبندی 1272مش/1855ز
 (مهری ، المجمع ، مخطوط)

مرنا نیسماعیل پاشایی نامیدی (بہدینان)
 روژنامہ "زوراء"، ژمارہ (309)، 23 شہوالا 1289 مش.

